

nenlaciněššj spis obrázkowšj f rozššřenj užitečnšch známostí
pro Čechy, Morawany a Slowáky.

Číslo 34.

Vychází každou sobotu.

1854.

Město Catania w Sicilii.

Na převýšabném, ode přirody ragššými fragi-
nami ozdobeném šicilšém ostrově rozprostírá se u břehů
mořského, 4 míle od soptšjho swrštu Etny, a
předce u jeho pobnoží položené, krásné a welité město
Katania (Catanea), které do 60,000 obywatelš, 40
farních okršků a více nežli 100 kostelů počítá. Toto
město již za časů Řimanů kwětslo, a negebnau wse-
plenjej, kajšej ohniwau láwau, genž z boku nebezpeč-
ného sauseba Etny se wyrštila, f aupně zkáže přis-
řto; předce wšak obywatelé wždy znou tu se us-
dlšit, a nemaly dšl nyněššjho města panze na uštyblé
láwe gest wystawěš, z njšto se pořád starabylé zby-
tšly šjmšřch stawemí wytopawagi, totiž: chodby, lá-
zně, wodowody, welitš amphitheater atd. Planbe,
široké a rovné ulice, mezi nimi mnohé krásné pro-
straniny, a ozdobné, dšlem nádherné domy Katanii
wyznamenawagi. Jedna zwlášť krásná prostranina
gmenuge se „Largo dell' elefante“, w gegim pro-
šředku se nachází nad šasnau ze starých časů zach-
waná, a z lámy udělaná socha ohromného slona, na
gehožto zádech se pozdwihuge z egyptšké žuly (Granit)
wyšefany, a hieroglyfššými (tagyššými) nápisy wzna-
menanš wysokš obelisk. Předlauhá a rovná ulice
Montegibellitšká (t. g. hory Etny) wznauuge se
zwlášť tím, že w nj pořádě ohromného welikána,
homolowitau Etnu před sebau widětš gest.

Nádhernš hlawnj chrám, w němž se wšsecko zla-
tem a mramorem tršptš, gest zaswěccu sw. Agátě,
w kterěto zdegššj obywatelé swau patronku a ochrá-
nitelku ctš, a welikau slawnost na gegi památku mš-
wagi. Nad městem panuge na krásném wohořš bene-
diktšně opatšwšj sw. Mikulášš, které nádherněau
paláci se podobage, při přehledu toho města zwlášť

do očí padá. Krásnš geho kostel šwš se wytečnšmi
obrazy od wlastšch maljšř, a bohata knihowna gest
opatřena šwoštně wydanšmi knihami zwlášť přiro-
dopisného obsahu.

W Katanii se nacházegj wysoké ššoly čili
uniwersita, a několik menššch učitelššých šstawů. Uni-
wersita má šrownš nápis: „Sienlorum gymna-
sium“, učilišťe Šicilčanů. Gest při nj mnoho uč-
nšch a aučinnšch profesorů, ale nenj tak dokonale
šperádána a wšemš potřebami opatřena, gako nasse
a giné Europegšské wysoké ššoly. Ku příkladu pro-
fessor rostlinášřtwšj (botanikš) nemá giné rostlinišč
(botanikš) zahrady, w kterěš swšm posluchačim tuto
wědu, známost šaulšamy a wlastnostš rostlin, praktickš
mohl přednášřeti, šec měššťe wškolš a bohate předhořš
Etny, a gen w šaufromnj domáčej zahrádce něco rost-
lin šám pěstowati musš, aby gich při swém přednášřenj
použitš mohl. Roku 1824 powštala zde akademie přiro-
zenšch wěd, která dobře aučintuge, a hežkau šbirku
přirozenšch wěcš i knihownu založila.

Radnoli nástroge mšti, čili nic?

(Pokračowánj.)

Wšem wám, kterš toto čtete, nepšřsobj to we-
ššťe nesnáže, až do 100 počítati, a nazwjce znáte
těž ony poměry šla ku tisícš, a tisícš ku milionu.
Wy šste w šlawu, tyto auhrny wyslowiti, šdž ge-
cisrami poznamenaně widšř. Přemnoho ale národu
gestš se nalezá na šwětě, šterš ani do 20 počítati
nemšgš; ano nemšwagi ani pogemu o wčtu, šterš
nad počet pěti přšřš, aneb nad počet přšřš u ršřau

a nehan dohromady gest. — Gať gste tĕto welikĕ přewahy nad tĕmito diwocy nabyli? — Tjm, že wĕdy gij ode set let k tomu přisluhowaly, práci dussownj usnadniti a zkrátiti, gelikož nās neysnadněgšim početnjm návodym wučily. A gať gíme tĕmto se naučili? — Od učitelů nassih.

Gať náhle chlapec porozumĕl tomu, co my počátky (rudimenta) wšeho wĕdĕnj nazýváme, tjm sobĕ gij neyžitečnĕgšij prostředky a massiny přiosobil, ktere gen soli na swĕtĕ nacházeti se mohau. On nabyl prostředků, to přemadně wykenati, coby bez tĕchto gen welikým namahánjm uskutečniti se dalo. On si na čas ušporil, ktery, když ho dobře upotřebj, geho ducha powynássi a proto geho polohu zlehčj a uslechy.

Dětkomĕr tesařům udává mu nega obgem dělky, cožby z pauhĕ stassenosti nikoli zewrub určiti nemohl, nýbrž i postupeň pomĕru palce neb wice palců ku stĕwjcĕ, a částeť palce ku palci. Gať množstwj wypočítání a rozdĕlowání kruzidlem uspořj enen nástrogeť tesaři, mimo to, že tjm i nad to wĕšši zewrubnosti wĕ swĕ práci spolu docili.

Obyčejná pravidla počítářstwj, která nymž každj chlapec školskj umj, co gšau nežli dílowĕ gednoho welikĕho nálezu, by ducha se namahánj uspořilo? Wyšši wĕtwe počítářstwj, od něhož počítánj toliko dílem gest, gšau tĕž nálezowĕ k uspořeni práce a k dořazenj toho, coby bez toho nálezu docíliti se nemohlo. Gšauť welmi důwtipně složenj nástrogeť k amenssenj počtů wšech počtářskjch stĕch, a k tomu účelu prakticky užitečné tabulky se zhotowily, ktere wysledek něktĕrjch počtů udávaji. Když kŕytu masfa lupujete, často wdáte řeznjka po kuzjece sáhati, než wám řekne, mohli tolik a tolik liber a lotů za gštaw cemu obnássj. Tato kniha gest řeznjšw: Rychlĕ počtář, také lenoch nazwan, což pro něg welmi užitečná gest kniha, neb tau w slawj gest, swĕ odbjratele za půl času spisse odbyti, nežby toho učiniti mohli bez onĕ knižecky s welikau pracj a neurčitostj. Nálezowĕ k uspořeni dussownjch pracj w arithmetickjch počtech tjm se daleko zbonalili, že gštj Babbage massinu počtácj wynalezl, která bez možnosti něgakĕho omyslu počtá, nýbrž i písmeny tak pravidelnĕ řázi, že žádná chyba wslauditi se nemáže, když počty se wypissi, než se otistnau. My proto na tento nástroge zde upomínáme, bychom dokázali, gať daleko nástroge prospĕti mohau w usleškowánj dussownjch namahánj a w pogistkowánj zewrubnosti. Upotřebenj wĕd k umenssenj dussownjch namahánj náramnan silu nowjch okřesů otewřelo, a wšem snahám rozumu wĕšši powylet udĕlilo, poněwadž obyčejně zacházenj s tjm w dětskaw hru mjesto w mužskĕ namahánj obrátilo.

Nelze to došli wĕřegnĕmu mjnĕnj w pamĕt wtistnauti, — a snad to i w tomto pogeďnánj doš se nestalo — že, kde uspořeni práce se štalo, pospolu i pokrok se štal. Zbožj nega menšjmi autratami ale i lepšj gakošj se zhotowuge, počty nega čerstwĕgi nýbrž i určitegi se wykonávaji. Massinami zhotowĕne sufno gest stegnĕgšij a trwánstwĕgšij osnowy, nežli rukau wyrobene, a špendlĕ gest mnohem dokonalegšij wálecĕ, než geg ruka gakošj obratná zhotowiti může. Počtácj tabulka a rasika mohau zmýliti, třeba i w ruce neysšikownĕgšijho; tabulky wšak, ktere gij štaussj mnoha šta let wysšaly, nikoli. Kdybychom mohli tu práci wypočsti, kterau obyčejně „gedenfrát gedna gest gedna“ lidem uspořj a wšech chyb, ode ktĕrjch ge uwaruge, nelze by gmat, než

to wšĕ dobře obdivowati, ktere tento gednobudj a welmi důwtipnj nález způsobil.

Prohlauřilost gestĕ newypuzenjch předsudků proti upotřebenj massinářstwj gestĕ dále podrobným rozsládanjm něktĕrjch nowĕgšijch pádů, kde se srocowánj děla, se obgáňuge.

W Prosinci 1830 ztroskotala gedna rota polnjch nádennjšků na poblizkĕ Hylesbury massiny mnohých pachownjch diwerů až na obyčejně oracj massiny; nemohli se wšak k tomu obhodlati, aby i gedn fofřj žlab ztrosketali, pročež geg opominuli.

Proč wšak tito lidé gednjm a tjmž právem brány a oracj massiny ztroskotali? Proč gednu massinu usleškiti, která hrandy rozstuge a ginau rozslauci, která semeno w zemi rozslivá? Nač potřeby rozmyslowánj při žlabu, když proti opalečnj wanĕ bez rozpaku autofugi? Prawda, že tito chudafowĕ, zmýlenj u prostřed swjch přestupků, hrubj omysl ponutek swjch nahljwali, ktere ge pobjdy, aby se tak fewňchto zločinu dopustili. Gich pohmatka byla přirozená a lidsj mluwĕ nic než stusná nĕrpĕlmost wĕ slawu, ktery zagistĕ swĕ obtjžnostj měl, neywĕššim dílem wadaw wýdĕlek badaucj práce powstale. Když wšak tento obtjžnj šlaw massinářstwj připisujj, tu i hned w nesnáze ubjgaji, galy rozdj činiti mezi gednjm způsobem a druhým massinářstwj? Gich rozpacitost žregmá dokazuje, že gich wyteklĕ nĕpřátelstwj proti massinářstwj na hroznjch omysljch se zasládá.

Druhau newĕdomost, w nĕž rolnjci wábec pohřjzeni gšau, at posleřilost Hylesburyšjch pracovnjšků wyswĕtlj; gšau wšak i gine řjdy pracovnjšků, kteřj takéž bláznowšj gebnali, gichž chyba wýmlawy žádnĕ nemá. Předsudek proti massinářstwj nega na sedlákj gest omezen, ktery čšti ani psáti neumĕgi, nýbrž i u dobře wychowánjch a dobře placených umĕlců w nassih městách se nacházj. — ano i u tĕch, gimž swĕřena rozšřiwánj umĕnj a wĕd — kteřj od knih žhownost magj, a s maubrostj, gij z knih nabyti lze, wice gšau spřjznĕni, aspoň by byti měli, nežli neucĕnj řemeslnjci a obchodnjci. Tak Londýnstj ti štařstj towaryšj w jārj 1831 dle příkladu swjch parjžstjch kamarátů celau hromadu stjžnostj snĕšli, kdež hrubými wygáďrenjmj proti upotřebenj massinářstwj při tistnánj se kramoli, gestlize pro tĕžtjm tarami obtjženy nebudan. Gich postupeť se w gednuom psanj porazil, ktere tenkrátĕ w magazinu řemeslnjšků wyšlo, při čemž tĕdy se nezastawugeme. Od knĕhřikářů bláženj to přišlo na towaryše knĕhwazačstĕ Londýnstĕ, kteřj galešj kolugicj psanj si opatřili, kdež swĕ mistry nabjzeji, massin docela nepotřebowati, nimž by knihy šlowali.

Před tjm knižy, než se w knižj wázaly, šširokými kladiwý na kamenĕ se tlaukly, by se ztuzily. Pracownjšk massinau od tohoto dílu práce se wyprostli, kteráz byla tak hnusně sauzenj a bjďactwj, že geg pro autlegšj práce knĕhwazačstĕ nĕschopna čimla. Neywĕššj požeňnánj, ktere knĕhwazačům štáti se mohlo, bylo wynalezenj tohoto způsobu šlowánj. Proč? Proto že ge od mnohých pracj ošwobodila, ktere žádného umĕnj nepotřebuji, anj pracovnjškům způsobným wice než nezpůsobným wynosně gšau. Knĕhwazačj Londýnstj a Westminsterstj, dle gich udánj, nemohau doš pracovnjšků sehnati, aby žádostem odbjratelů swjch dostatečně wyhowĕli. Dobry i špatny pracovnjšk tauto trpĕlaj práci byti sebráni, která swálowĕ silu ramen a rukau šporebowala, která ge autlegšj a wĕšši obratnostj žábagcĕ knĕhwazačstĕ

práce neschopný činila. Dobří pracovníci tedy tau-
to trýznili měně, špatnější však a pauci ruks-
delníci, gichjo práci gednoudyá massina lépe wy-
konati může, wíce ejtj, že proti té massině darmo se
zpauzeji. Proč? Oni byli leniwj a roztržitj, a prá-
ce, kterau zanedbali, nyní bez gich pomoci se stává.
Nynější zdržování u kněhwažání silautánim se pů-
sobilo; a to bylo pauhé sauzení a trápidlo. A
předce se pokaušeli, na odpor wšj své stuseno-
sti, wšickni towaryšowé kněhwažáci, by stauka-
dlo neb staukaci massinu zničili, gegjž anel ten
gediný byl, gich řemeslo usledčiti, a to w méněj
obratitj, co dšlem gen nádemněká práce byla. Na-
místánj kněhwažáci proti staukaci massině poštutuge
pamětihodný příklad prázdnoty wšech takýchto námj-
tek. Kněhwažáci magj gštaw massinu, ořezadlo
zwanau, by frage kněh gj ořezali, která, gať se
prawdě podobá, tak stará gest, gať řemeslo samé.
Tjnto ořezadlem mnoho času a práce sobě upořj.
Proč tedy nežádajj, aby se kněhy linealem a nožíč-
kem ořezávali? Magj nadto tatě šrauboljšj (Schraub-
pressen), by zplanowali kněhy a na těsno ge zlis-
wali. Říš se železným šraubem 10krátě silnějšj gest,
než se dřewěným, a hydraulický lis, fbyž došti silen
gest, by we swém plněm wywinutj šil 3 palce tlusté
železo w saustj rozlomil, 20krátě obšlegný lis se
železným šraubem předsj. Žádný nežádá, aby mistr
lis menšj šisy upotřebil, — aby přinucen byl 10
libj místo gedneho použitj. Tato námjčka byľaby
zregma swau hlauposti. Wšak wšedky šisy bez roz-
dšla gšau gen starý stroz neb massina, a staukadlo
nowá. Řemeslnjci a giny lidé, kterj by lépe wywol-
čení býti měli, pokušili se rozbiť činitj mezi nowými
a starými massinami. Wšak wynalezatelé massin
wždy swému wětu předsjňajj, a přemnozi z nich
uwesti se dajj, giny žle se webšo a krejžj blaňhá
léta s nauzi bogowali, peněwadž gich spoluziteľe ne-
došt mandj byli, dobrobnj toho šj wážiti, které gin
wěda neb umia pripravšla. Šdoby ale ony nesnad-
nosti při uwozowánj nowých náležu až l blaňnow-
stému počínánj se rozmnožšlo, tak že by se kššo, my
wíce žádných nowých massin žhola přigantj nechee-
me, massina musj býti šestaralá, napotom by žagi-
še wše wynalezánj na mizinu přišlo.

Nenj se ale co diwiti, že tiskářšj a kněhwažáci
towaryšowé takowé zblaudšle pogemj magj, fbyž i na-
to wjme, že tyto myšlěnty swé zastawatele we wšech
třšbach žiwota náležu, — ano i we wšech třšbach.
Nemiděti-šj gšme massinářšwj negen od řemeslnjšj ale
od saudeľ zatracowáno býti? Neslychali-šj gšme zde w
parlamentnjch komorách ožywati se žaloby na mnoho-
násobné žlé, které potrošowé mechanickýh zlepšovánj
na štát přitáhli? Prawda gest, že předsuďel, proti
kterému zde bogugeme, šrže wšedky stawy Angliša
tak gest rozššřen, že hanba gest na to myšliti? Dno
dolažuge, že i při naši swobodě a wzdeľanosti welšj
počet mezi námi gest, kterj we žlé twě štamagj, kterj
w tak hrubě šlepote pohyžženi gšau, že pramen wšech
těch dobrobnj, gichž požíwáme, nentahjžegj. Wel-
mi prawdiwě připomjňá onen dopisowatel, gehož psanj
gšme žhora uwešli, že, fbyhy takým žáďostem powo-
lowati se měšo, gať oněm kněhšstářš, tedy by celá ona
uměle šložená massina lidšké společnosti, na které po
mnoho šta let se pracuge, za několika měšců w rum
se šesla, a že toľiko onom zdraňánj se takowěto ža-
ďoti vyplniti, negen Angliško ale i celá Europa swog
wynějšj rozššwřagjčej staw dšfuge. Takowěto předsu-

wenj wěcj w následugjčjch wýmšwřných místech wy-
borne se promáďj:

„Společnost musj buď pokračowati aneb nazpět
giti. Resťšánj po negaťš čas zde nenj možně —
šdoby nynějšj wšecobecný hlas zwjžšil a se rozššřil,
šdoby hrubá šila, která žrjž proti massinám, zákonj
se nepotlačila, a onen nerozumný předsuďel, který to-
mu žjžtrž učiniti hodsá, šilau rozumných zákonů by
se nepřemohl, tuby šwět a bohatsšwj tohoto národu na
wěšj žmizely. My bychom gž cestu zlepšovánj až ku
šenci byli proběšli. My bychom nazpět šli, a gen
dimochšim nowoselandsšym a otahaitšym ostawšli, dá-
še pokračowati. Noc temných wěšj opět nad Europau
by se rozššřila. Wjce by žádné nowé kapitalie se ne-
uřlādaly, by obchod a řemeslnjctwj se zwoľebowaly,
gichžto rozšwětánj hlawnjm gest následkem massinář-
šwj. Wjce by nebyšo kapitalij pro wěřegně pedni-
šánj, která tisícce pracovníků zaměstňawagj. Byľaby
šnad železnice z Birminghamu do Londyna se wštwor-
šly, na užj kapital 3 millionů liber šteršlinskj se wy-
naložšl, šdoby šabrikanti Birminghamšj swé massiny
zrušiti čteli? Napotom by po obchodu Birmingham-
štem wěta bylo, napotomby železně šilnice se opušt-
ly, peněwadž by nynějšj kanálowé žádného žane-
práždněnj neměli, anžby gaťého obchodu na šilnicích
bylo. Šedině potulugjčej se šhubšj řemeslnjci by bez
práce (šrže swau wlastnj wnu) po žemi wandro-
wali a práce hledali, kterau šj sami zrušili. Wšak
wandrowali by nadarmo, by čľeba a práce se do-
pljžili. Kapital obdržel by lečty neb perutě, a šetel
by po wšech ginyh žemjch, šdoby lidé co rozumnj
tworowé gednali. Náš kapital, naše massiny, a
naši nešlepšj mechanikowé odebrali by se do Fran-
ška a do Ameriky; do čľudého, mýtnými čarami pro-
šřizowaného Řeměda ewšsem nikoli. Tyransšwo wšed-
njho lidu wyhnalo by bohatsšwj a promyšlnost ná-
rodu na mjšta, šdoby w gštotě upotřebeny byly, žro-
wna gať tyransšwj franšského krále hedbawnj a pa-
mučné škabšce do Angliša před wšľdruha štoletjm wy-
bnašo. Anel wšech tyransšwj gest wždy šentjž,
buď gž od gedneho aneb od mnohých despotů pocházi.
Tyransšwj šabšého druhu ruskj náš pošog a naši gi-
stotu. Rýž lidé gšau obštrasseni, tu hledj swau ho-
rowost w gštom přiwěššti, nemysľce na rozššřeni gj.
Gž dšle kapitalie nepracugj, gestloz po práci gest wěta.
(Dokončeni.)

Sled sardinšj (Clupea encrasicolus, die Sardelle.)

Malá tato rybička, žigjej nazwjce we hlubinách
moře šewernjho, atlantického a štrebozemnjho, byla gž
Řekům a starým Řimanům dobre známá, genj přjž
nj gšla gšla Garum nazwaná žhotowowali. Dššla
šedě tohoto gest 6 a wšššla 1 palec. Mššnj břicho-
wáštowé wšech fragin rádi mu přednost dáwagj z obš-
du čľuti před pobratřeným sledem obecným (Haring),
gemjž, wygma welšost těla, welmi podoben gest.

Hlawu má blaňbau, žhora štrošau a špěkatě se
šončej, čľjžpě gšau rozdeľeně, welmi patně. Šubu
má welšau, proštrannau, u wnitř blaňaušau, gazyl
aužty a tak gaťo hokenj čľššš špěkaty. Ško šulatě,
žřššedšnici čľernau a okolo nj franžek šřjbrně bjšj, ža-
bro welšé, žada obša žšutě hnědá. Po štranách a na
břjšse gest bjšj, hlavu pak má šlutau. Tělo šřšhle
pošřywa tenká, drobnyu šupšatj wřšeděná šžje.
Čľal wššš gž dotčeno, ždržuge se obšľegně we bla-

Nakládání (sledu sardinští).

bině mořské, vychází pak také, jako sled obecný, v čas tření a klázení magičel na povrch a ku břehům, což mu arci k záhubě; neb tehdy nejvíce vycházejí rybáři na lovo. Dříve pak se lovo v noci při světlé, nebo světlo láká geg k sobě jako všude téměř ryby, načež se gich do sítí na tisíce schytá. Čas k lovení gest u španělského a francouzského pomorí od prosince až do března. Mimo to loví se též v květnu, červnu a červenci oloso Gibraltaru, Benátel, Genuy, Říma a Bavyru. Blíže Livorna a ginch míst gichného francouzského pomorí, kde se i v říjnu na sta tisíců

chytá, uřezávají chyceným hlavou, vyvrhují maité, neští, nasolují ge, nakládají do saubků a zaslají tak po celé téměř Evropě.

Mimo užívání gich ku přepravám rozličných gidel, gedj se sledi tito od soli a slupel octštění s octem a olejem co salát, a s chlebem, máslem pomazaným, co pochoutka. Lučný oleg, genj se z těchto sledů přeb nakládáním vypráse, aby dobrou gich chut netažil, potřebují loželuzi jako v severu tul velryb.